

da ime Stjepana Babića bude u samom nazivu niske (serije) kroatističkih skupova koji će okupljati znanstvenike i stručnjake. Skup iz 2023. prvi je u tom nizu planiranih skupova posvećenih Stjepanu Babiću. Sljedeći su Dani najavljeni za 2025. godinu kada će se obilježiti Babićev 100. rođendan. Iz gledišta

dobre organizacijske pripreme i brojnog odaziva znanstvenika i stručnjaka (31 izloženi referat koji će također skoro biti objavljeni u zborniku radova), može se ocijeniti da je trodnevni skup Dani Stjepana Babića uspio i da predstavlja dobar zalag za budućnost.

Tomislav Stojanov

tstojan@gmail.com

DOI <https://doi.org/10.22210/jezik.2023.70.22>

RJEČNIČKO BLAGO I PUČKA KULTURA MARTINACA

Ernest Barić, Rječničko blago i pučka kultura Martinaca – Felsőszentmárton szókincse és népi kultúrája, Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj, Pečuh, 2021., str. 343

Nakon Rječnika pomurskih Hrvata (2009.) i Rječnika govora santovačkih Hrvata (2016.) leksikografija Hrvata u Mađarskoj obogatila se još jednom iznimno vrijednom znanstvenom monografijom autora prof. Ernesta Barića pod naslovom: Rječničko blago i pučka kultura Martinaca – Felsőszentmárton szókincse és népi kultúrája. Nakladnik izdanja je Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj, urednik dr. sc. Stjepan Blažetin, a recenzenti su ugledni stručnjaci, jezikoslovci Marija Znika, viša znanstvena suradnica u miru Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Mijo Lončarić, viši znanstveni savjetnik Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, i János Pesti, redoviti profesor u miru Sveučilišta u Pečuhu.

Knjiga nudi znatno više od same građe zavičajnih rječnika; naime, osim obrađenog korpusa od 6 560 natuknica na 326 stranica podijeljenih u 12 poglavlja donosi brojne po-

vijesne, kulturološke i etnološke podatke o naselju Martinci, kao i regionalne, pučkoetnološke i etnološke izraze mjesnoga govora. Dvojezičnu (hrvatsko-mađarsku) monografiju otvara Uvod – Bevezetés u kojem autor argumentira odabir teme, definira temeljne pojmove, ističe razlike između standardnog jezika i dijalekta, određuje metodologiju i svrhu rada. Nakon toga slijedi Zahvala – Köszönet recenzentima, kazivačima, kolegama i kolegicama istraživačima, autorima i autoricama fotografija, odnosno glasnogovorniku Hrvata u mađarskom Parlamentu koji je uvelike podržao objavu izdanja. Popis rabljenih kratica (Kratice – Rövidítések) sadrži 73 natuknice. Najduži, treći dio, čini sam Rječnik – Szótár u kojem su riječi značenjski opisane i akcentuacijski označene, po potrebi navode se i izvorne rečenice, dok se istoznačnice donose pod raznim natuknicama. „Autor je koncipirao adekvatan model članka za pojedine vrste riječ. Članak načelno sadrži: 1. akcentuiranu dijalektnu lemu, natuknicu, 2. etimologiju, 3. adekvat značenja u hrvatskom književnom jeziku i mađarskom jeziku, 4. primjer upotrebe riječi u adekvatnoj rečenici te 5. prijevod primjera na mađarski jezik. Primjeri su također u potpunosti akcentuirani, što je vrlo važno za hrvatski jezik, za razvoj akcentuacije“ (iz recenzije Mije Lončarića).

Podjela hungarizama po značenju omoguće stvaranje brojnih kategorija kao što su:

- administrativni poslovi (javna uprava, obrazovanje): npr. *irka*>*îrka* (tanaka bilježnica), *bérlet*>*bîrlet* (zákup), *engedély*>*engedîlj* (dopuštenje), *lecke*>*lëcka* (zadaća), *vizsga* >*vîžga* (ispit)
- antroponimi (imena, prezimena, nadimci): npr. *Csillag*>*Čilog* (naziv konja), *Kormánuš*, *Kormánuševi* (obiteljski nadimak), *Bandi*>*Bandija*, *Mikulás*>*Mikuláš* (Djed Božićnjak)
- bolesti i ljudska stanja: npr. *orvosság*>*orvošag* (lijek), *méreg*>*méreg* (otrov)
- hrana: npr. *cipőv* (bijeli kruščić), *fánjki* (uštipci), *fáširotot* (faširan), *fődlolt* (sladoled), *šuteménj* (kolač) te neke osnovne namirnice npr. *cukor* (*šećer*, *bonbon*), *kríštaly cùkor* (kristalni šećer), *szaloncukor*>*sàloncukor*
- igra, zabava: npr. *korcsolya*>*korčùja* (klizaljka)
- institucije: npr. „Hangya“, 'Országos Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezet>*Hànda* (zadružna mreža u prvoj polovici 20. stoljeća u Mađarskoj)
- lokaliteti: npr. *àlomaš*, *àtar*, *bèrek gyár*>*đâr* (tvornica), *kutrica*>*kùtrica* (kavez), *lakás*>*lakâš* (stân), *vármegye*>*vârmeda*, *város*>*vároš* (grad), *sziget*>*sîget* (otok)
- mjerne jedinice: npr. *akó*>*âkov* (mjera za tekućinu vina), *cula*>*cùlo* (zavežljaj, svežanj), *fóka*>*fóka* (krdo), *szakajtó*>*sokojtôv* (grovača), *mázsa*>*máza* (100 kg), *mérő*>*mérov* (49,5 kg)
- nazivi odjevnih predmeta npr. *békeč*, *bakándže*, *bočköre*, *büduge* (ženske gaćice), *cipele*, *čâkov*, *kepënjak* (ogrtáč), *čâtoš*, *rójta* (resa), *šëpica* (kapa), *tűcke* (tople papuče od sukna)
- pejorativni nazivi za ljude: npr. *jampec*>*jampî(ja)* (gizdelin), *zsvány*>*živânj* (pljačkaš), *rabló*>*roblôv* (pljačkaš), *melák*>*mëlâk* (nespretni muškarac visokoga rasta), marha 2. pej. (onaj koji vrlo neprilično postupa, bez osjetljivosti)
- pića: npr. *tea*>*téja* (čaj), *fröccs*>*fröč* (*špricer*), *csíger*>*čiger* (patvoreno vino)
- priroda: npr. *parlag*>*pàrag* (párlóg), *boglya*>*bâgljić* (stog), *berek*>*bèrek* (livada), *bokor*>*bòkor* (grm), *vargánya*>*vîgânj*, *torma*>*torman* (hren), *fenyér*>*fenjer* (djetelina)
- prijevoz: npr. *hintó*>*hintov* (kola na opruge s konjskom zapregom za prijevoz putnika), *ülés*>*ilîš* (sjedalo na kočiji), *karfa*>*karfát(i)* (rukohvat), *komp*>*kômpa* (skela), *vonat*>*vonat* (vlak)
- uporabni predmeti: npr. *bútor* (namještaj), *bogránč* (kotao), *cánda* (krpa), *csillár*>*čilâr* (luster), *čëšika* (šalica), *csatorna*>*čâtrnja* (žlijeb), *fogas*>*fôgaš* (vjěšalica), *korsó*>*kôršov* (vrč),
- ponašanje: npr. *bintetîš* (globa, kazna), *fütâš* (trk);
- praznovjerje: npr. *bosòrka* (vještica), *òrijaš* (div);
- rodbinski nazivi: npr. umiljati nazivi: *anyuka*>*ònjika* (mâmica), *api*>*opîja* (tâta), *apuka*>*òpika* (tâtica), *apa*>*jápo* (1. otac 2. djed), *šógor*>*šôgor*, *mátka*>*mátka* (najbolja prijateljica u djetinjstvu)
- sport i rekreacija: npr. *kapus*>*kâpuš* (vratar), *bíró*>*bírov* (1. općinski starješina, 2. sudac), *búcsú*>*bučùra* (proštenje), *baba*>*bâpka* (lutka), *szabadság*>*sobodšâg* (dopust u vojsci)
- trgovina: npr. *áldomás*>*aldômâš*, *számla*>*sâmla* (račun), *pengő*>*pèng* (nekadašnji mađarski novac), *fillér*>*filêr* (austrougarski kovani novac)
- tehnički izrazi: npr. *gurgulya*>*gurgùle* (valjak), *hám*>*hâm* (orma), *kazán*>*kâzan* (kotao), *villany*>*vîlanj* (svjetlo), *villany*>*pöčvilanj* (džepna svjetiljka)

- zanimanja: npr. *halász>alás* (ribar), *bábos>báboš* (medičar), *bádogos>bádogoš* (limar), *béres>bíruš* (najamni radnik u ratarskom gospodarstvu), *bíró>bírov* (općinski starješina), *kormányos>kormánuš* (kormilar)
- vojnički rodovi i činovi: npr. *hadnagy>ádnad* (poručnik), *huszár>hüsār* (konjanik), *katona>katāna* (vojnika), *káplár>káplar* (desetnik u vojsci), *tüzér>tuzēr* (topnik)
- životinje: npr. *birka>bírka* (ovca), *kánya>känjug* (lunje), *bogár>bògār* (kukac), *gebe>gēba* (kljūse), *keszeg>kèsega*, *kese>kēša* (1. 'konj sivkaste boje', 2. 'svinja sivkaste boje'), *tigris>tīgriš* (tigar), *süldő>šuldôv* (òdojak), *sárkány>šarkānj* (zmaj), *mangalica>māngalica* (domaća svinja), *marha>mārva*, *oroszlán>òroslān* (lav).

U korpus hungarizama uvršteno je 12 pridjeva pejorativnog značenja, koji se odnose na loše osobine ili na tjelesne mane: *buta>bütav* (glup), *bátor>bātrivan* (hrabar), *csiricsáré>čiričāri* (kičast), *finnyás>fīnjās* (probirljiv), *hitvány>hītvānjski* (loše kvalitete), *sánta>šantrav* (šepav), *silány>šīlānjski* (nekvalitetan), *torkos>törkoš* (proždrljiv). Leksemi *jampec>jampī(ja)* (gizdelin), *baršunast*, *melak* i *marše* mogu imati i imensku i pridjevsku funkciju.

Poseban dio izdanja čine Tekstovi na martinačkom govoru – Helyi nyelvjárási szövegek, kao i Tekstovi iz knjige Đure Frankovića Blagdanski kalendar 1. i Blagdanski kalendar 2. kazivača Joze Hidega i Joze Šimare. Nakon njih u ulomku pod naslovom Povijest Martinaca – Felsőszentmárton története u kontekstu kronološkog pregleda povijesnih zbivanja prate se promjene naziva naselja (*Senthmartun*, *Vaška Sveti Martin*, *Drávaszentmárton/Drava Martinec*, *Felsőszentmárton*), migracijski procesi mjesnoga življa te se donose podatci prvog

županijskog popisa iz 1720. godine u kojem se imenuje 15 obitelji (*Stephanus Strazan*, *Petrus Barrics*, *Lucas Brezovics*, *Michael Markovics*, *Blasius Bresovics*, *Thomas Gregorics*, *Georgius Bresovics*, *Andreas Bresovics*, *Simon Blasovics*, *Andreas Mandics*, *Jakobus Matorics*, *Georgius Vukovics*, *Nicolaus Lajas*, *Joannes Konkoly*, *Nicolaus Brezovics*). Komorski popisi i kanonske vizitacije vjerno svjedoče o postojanosti hrvatske riječi u tome mjestu, dok nam zabilježeni toponimi i mikrotoponimi (npr. *Podrovka*, *Otok*, *Sigetac*, *Cret*, *Cretić*, *Greda*, *Ada*, *Blato*, *Kod dva abljana*, *Pod jaseñi*, *Graberje*, *Kostanjevo*, *Oreše*, *Dijaš*, *Lešćince*, *Kod topola...*) otkrivaju kako se većina stanovništva bavila poljodjelstvom.

U sljedećoj cjelini, Glavne osobine martinačkoga govora – A felsőszentmártoni nyelvjárás főbb sajátosságai, opisuju se osobine slavonskog dijalekta, refleksi jata, točna akcentuacija i naglasni sustav, kao i refleksi samoglasnika, tj. jedna od najvažnijih odrednica martinačkog govora: šćakavizam (npr. *bášća*, *budalášćina*, *Crkvíšće*, *dopúšćati*, *Grävorišće*, *gúšćar*, *kléšće*, *kosíšće*, *košćice*, *kršćenje*, *Mělinišće*, *mílošća...*).

O glagolima, imenicama muškoga roda na suglasnik, imenicama ženskoga roda, određenim i neodređenim oblicima pridjeva, kao i o zamjenicama i mogućnostima tvorbe govori se u poglavlju Morfologija – Alaktan.

Antroponimi donose popise muških imena (npr. *Mārtin*, *Máto*, *Béno*, *Benña*, *Bèncikaš* (podrugljivo), *Dušika*, *Fábo*, *Fäboš*, *Gájo*, *Īlija*, *Īvan* ...), ženskih imena (npr. *Andělka*, *Ānka*, *Ankēna*, *Bernádica*, *Drägica*, *Ēka*, *Katēna*, *Kātić* (vrlo lijepo, umiljato), *Klārīca*, *Klarēna*, *Lüca*, *Māndika*, *Māndēna*, *Mīla*, *Mīlka*, *Rúža...*), izvornih martinačkih prezimena (npr. *Romolić*, *Ronta* (Rontić), *Sabo*, *Sigećan*, *Silović*, *Skrajećić*, *Šimara*, *Tkalac*, *Vašćan*, *Veriga...*) i njihovu zastupljenost u Republici Hrvatskoj kao i na-

dimke (npr. *Ābljan, Ābljanovi Kuštra 'obiteljski nadimak', 'családi ragadványnev'*). Detaljno se opisuju razlozi mađarizacije do koje je došlo ponajprije zbog političke prisile u razdoblju između dvaju svjetskih ratova. Saznajemo i kako se inačice u martinačkom govoru dijele na arhaičnije i suvremenije (npr. *alvatno – mirno, balavac – šmrkavac, bljuvati – povraćati, bogac – siroma, čislo – krunica, gatati – vračati, izitit – ispaljit, junica – telica, kocati – pentrati se, kraj – svršetak – konac, labrte – njuška, mikljati – pobjeći, nabrusit – naoštrit, oganj – vatra, obabit se – porodit se, ogovarati – švanjiti, okljaštriti – podrezati, pravdat se – svađati se, prečka – pritka, presan – sirov, prošće – ograda, skrčiti se – stisnit se, snubok – prosac, sprdano ime – rugano ime) ili na riječi stranog i lokalnog hrvatskog podrijetla (npr. *utkaprov – drumar, valaga – guzica, drot – žica, fleka – mrlja, glancati – sjajiti se, košta – rana, meštar – učitelj, pavur – seljak, potrefit – pogoditi, šnajder – šveljac, šuster – cipelar, rapšic – krivolovac, repererat – popraviti...).**

Dodatak – Függelék sadrži poseban popis hungarizama: npr. orsag – država – ország, utkaprov – cestar – útkaparó (Hungarizmi – Hungarizmusok); germanizama: npr. blujza – Bluse – bluza – blúz, fašnik – Fasching – poklade, fusekline – Fussecklel – tanka muška čarapa – rövid férfiharisnya (Germanizmi – Germanizmusok); turcizama npr. čardak – cardak – kukuruzana – kukoricagóré, ćorav – cőr – slijep – vak, rabadžija – arabaci – prijevoznik – fuvaros (Turcizmi – Turcizmusok); latinizama: npr. biškup – episcopus – biskup – püspök, komenderat – commendare – zapovijedati – parancsol, prošćenija – processio – procesija (Latinizmi – Latinizmusok); grecizama: npr. jeftin – phtenos – jeftin – olcsó, livada – libadi – livada – rét, poplonj – poplona – poplun – paplan (Grecizmi – Grecizmusok); talija-

nizama: npr. mandula – mandorla – badem – mandula, natentat – tentare – nagovorit – rábeszél, špada – spada – vrsta bodeža – szurony, (Talijanizmi – Italianizmusok); galicizama: npr. bataljona – bataillon – bojna – zászlóalj, mitraljez – mitrailleuse – stroj-nica – géppuska, trančerat – tranche – sjeći (Galicizmi – Gallicizmusok) i anglizama npr. gol – goal – pogodak, rafija – raffia – liko za vezivanje vinove loze, raffia, sendvič – sandwich – sendvič – szendvics (Anglizmi – Anglizmusok), koji svjedoče o višestoljetnom suživotu s Mađarima, ali i drugim interkulturološkim dodirima.

Nakon popisa literature (Literatura – Szakirodalom), koji čine 42 bibliografske jedinice, slijede izvadci iz recenzija i autorov životopis.

Monografiju zaključuje Antologija fotografija – Fényképválogatás koja ilustrira sve ranije rečeno: upoznajemo se s mjesnom crkvom, odlazimo na *Mrtvicu*, prisjećamo se tradicionalne martinačke sobe, podravske ženske narodne nošnje, svakodnevnih drevnih djelatnosti poput tkanja, pranja rublja, tucanja konoplje, seoskih blagdana i veselja, gajdaša i tamburaša, ali i pjesnika Martinčana, Josipa Gujaša Džuretina i Đuse Šimare Pužarova.

Premda ovo djelo nije prvi leksikografski rad autora, već je objavio Hrvatsko-mađarski rječnik za Hrvatske samouprave u Mađarskoj (2002.) i Hrvatsko-mađarski rječnik (Horvát-Magyar Szótár, 2015.), njime je, kao što to ističe prof. János Pesti u svojoj recenziji, stvorio novi žanr, tzv. rječnik zavičajnog govora na razini monografije, dakle prvi sustavni pregled zavičajne jezične i kulturne baštine Martinaca. O važnosti govora Martinaca svjedoči i činjenica da je uvršten u 15 punktova svih skupina hrvatskih govora u Mađarskoj u Hrvatskom jezičnom atlasu.

Rječničko blago i pučka kultura Martinaca – Felsőszentmárton szókincse és népi

kultúrāja važno je dijalektološko djelo s ciljem spašavanja zavičajnog leksika, nastalo u vremenu kada se mjesni govori gube zbog nestanka jezične zajednice. Prikupljena je građa odraz mentaliteta ljudi ovoga kraja i znatno doprinosi ojačanju kolektivnog pam-

ćenja i očuvanju običaja, izreka, anegdota, donoseći brojne primjere iz živoga govora. Rječnik je velik doprinos hrvatskoj filologiji i izvrsno polazište za daljnja semantička, antroponimijska, toponimijska i onomastička istraživanja jezika Hrvata u Mađarskoj.

Timea Bockovac

tbockovac@ffos.hr

DOI <https://doi.org/10.22210/jezik.2023.70.23>

ZAOKRUŽENA CJELINA O JEZIKU HRVATA U DIJASPORI

Sanja Vulić, Blago rasutih Dio I., Književni krug Split, 2021.; Jezik Hrvata u dijaspori, Dio II., Književni krug Split, 2022.

rof. dr. sc. Sanja Vulić, redovita sveučilišna profesorica na Fakultetu hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, objavila je 2021. godine prvu knjigu svojega dvoknjižja Blago rasutih. Jezik Hrvata u dijaspori. Dio I. Krajem 2022. svoje višedesetljetno istraživanje govora hrvatskih manjinskih zajednica zaokružila je drugom knjigom – Blago rasutih. Jezik Hrvata u dijaspori. Dio II.

Razdjelba na dvije knjige, kako autorica objašnjava, sukladna je stanju u hrvatskoj dijaspori (među inim i jezičnomu). Naime, Hrvati izvan Hrvatske načelno se mogu razmatrati kao dvije osnovne skupine. Jedna je hrvatsko iseljeničtvo, a pod tim se pojmom podrazumijevaju iseljenici ili iseljeničke zajednice heterogenih obilježja (po podrijetlu jer se zajedno okupljaju Hrvati iz različitih krajeva, kulturološki, po razlozima iseljavanja i sl.). Druga su skupina autohtone hrvatske manjinske zajednice što povijesno i kulturološki podrazumijeva one zajednice koje na prostoru na kojem se nalaze žive kao

kompaktne zajednice više od stotinu godina. Autohtonim hrvatskim manjinskim zajednicama svojstvene su zajedničke dijalekatne jezične značajke, zajedničko etnografsko naslijeđe te kulturološka obilježja.

U prvoj knjizi ovoga dvoknjižja autorica razmatra očuvanost hrvatskoga jezika u iseljeničtvu do kraja 20. stoljeća: u Sjevernoj i Južnoj Americi, u Australiji i Novom Zelandu, u Južnoafričkoj Republici te u zapadnoj Europi (Njemačka, Švicarska, Francuska, Belgija itd.). Knjiga se sastoji od triju poglavlja, pregledno podijeljenih na potpoglavlja i odjeljke. U prvom, najopsežnijem poglavlju: Očuvanosti hrvatskoga jezika u hrvatskom iseljeničtvu do kraja 20. stoljeća, utvrđuju se ekonomski, a potom i društveno-politički uzroci iseljavanja te smjerovi iseljeničkih valova. Uz to se donosi niz zanimljivih, pomno prikupljenih podataka o nastojanjima i načinima očuvanja hrvatskoga identiteta. Tu nalazimo podatke o organiziranju nastave hrvatskoga jezika za mlade Hrvate školske dobi, o osnivanju katedara hrvatskoga jezika na stranim sveučilištima i velikim naporima hrvatskih iseljenika da se to postigne, ali i snažnim otporima s kojima su se susretali, zatim podatke o glasilima na hrvatskom jeziku u iseljeničtvu, o radijskim emisijama, o književnicima koji pišu na hrvatskom jeziku i dr. Drugo poglavlje: Primjeri očuvanja hrvatskoga jezika u pripadnica prve i treće